

NOOIT EN TOCH

Een paar weken geleden mocht ik een pasgeboren jongen in mijn armen houden. Zijn naam is Joppe. Het is me de laatste jaren vaker gebeurd dat ik van zo nabij nieuw leven mag zien en aanvoelen. Ik vind het steeds een ontroerend moment van verbazing, verwondering en vreugde. Mijn partner loopt dan een week lang te zingen en roept op gezette tijde uit: 'Is het geen wonder?' Ja, ze heeft groot gelijk, dat is het natuurlijk. En ook heel bijzonder. Hoewel het toch ook op zoveel plaatsen en alle dagen gebeurt.

Maar is het eigenlijk wel echt een wonder? Kan een verloskundige me niet heel precies uitleggen hoe dat hele proces verloopt, vanaf de conceptie tot en met de geboorte? We kunnen het beschrijven, verklaren, zoals we zoveel kunnen verklaren. Er waren tijden dat we God nodig hadden om te kunnen duiden wat ons verstand te boven ging, maar eigenlijk lijkt er niet zoveel te zijn dat ons verstand nog te boven gaat. De theoloog Dorothée Sölle heeft daar, tot grote schrik van menigeen, in de jaren zestig van de vorige eeuw op gewezen: God is niet een Lückenbüsser, een gatenvuller, de verklaring voor alles wat we niet kunnen verklaren. Huub Oosterhuis dichtte het in die jaren: 'Jij bent het antwoord niet op onze vragen, God, jij bent geen toevlucht voor onze onwetendheid, jij vult de gaten niet'. Even lijkt het erop dat God van zijn almacht wordt ontdaan. De Schepper, bevrijder, die doet wat ondenkbaar is, is onzichtbaar, laat zich niet horen, zodat je je afvraagt: de naam van die God, Ik-zal-er-zijn, wordt die God wel waargemaakt? Is die er wel en waar dan en hoe dan? We hebben het zojuist in het openingslied gezongen. Er staat dan wel heel vrolijk over God geschreven dat die de gloed is van al wat leeft, dat die adembron is die ons te drinken geeft, het lied is een hele litanie over God. Maar de laatste regel van het lied luidt: 'Hoe dorsten wij te weten wie Gij zijt'. Wij weten van alles over God te zeggen, maar als het erop aankomt kunnen we alleen maar met Johannes zeggen 'niemand heeft ooit God gezien'. Van kennen en weten is geen sprake. Het klinkt als de psalm: Hoe is uw naam, waar zijt Gij te vinden'. Soms lijkt het erop alsof we met al onze kennis God overbodig hebben gemaakt.

Psalm 15 die we net hebben gehoord vind ik een bijzondere psalm. Hij zal zo'n drieduizend jaar oud zijn, maar in mijn ogen is hij verrassend werelds. Wie, zo vraagt de psalm zich af, 'mag zich welkom weten in je tent? Wie wonen op je hemelse hoogte?' Die hemelse hoogte is ongetwijfeld de tempel, de berg Sion, de tent is tijdens de tocht van veertig jaar door de woestijn de plek waar de Eeuwige aanwezig is. Wie mag beschouwd worden als een 'mens van God'? Spontaan zou ik denken: veel bidden, naar de kerk gaan, een vroom leven leiden. Dat mag ik dan wel denken, maar de psalm gaat een totaal andere richting op: integer zijn, recht doen, waarheid spreken. Een mens belijdt haar of zijn geloof niet in eerste instantie door gebeden te prevelen, maar door wat zij of hij doet. En begrijp me goed, de psalm wil niet suggereren dat bidden, stil worden, naar de kerk gaan, een vroom leven leiden, dat dat allemaal overbodig is, dat je dat net zo goed niet kan doen. De psalm wijst er alleen op dat dit allemaal zichtbaar moet worden in wat je doet. Je moet iemand zijn die doet wat hij zegt en wat die bidt en overweegt. Daar is niets mysterieus aan. Het is heel concreet.

Huub Oosterhuis is ook de dichter van het 'Lied van alle dagen'. Het is een veelzeggende titel. Het gaat over onze alledaagse werkelijkheid, het bezingt wat daar gebeurt. Op poëtische wijze gaat Oosterhuis op zoek naar het mysterie in ons leven. Is dat er wel? Of is alles verklaarbaar, uit te leggen? Kunnen we ook gemakkelijk zonder God?

We gaan het lied straks zingen, maar is het misschien toch handig als u de tekst er alvast even bij neemt. Dan ziet u dat het lied opent met het woord 'nooit'. En als u even verder kijkt ziet u dat er zelfs drie keer 'nooit' staat. Bijbels gesproken is dat dus helemaal nooit. Wat gebeurt er nooit? Er zijn nooit andere stemmen dan de onze en er zijn nooit handen die doen wat handen niet kunnen. En ook wordt nooit iemand weggetild uit de tijd. Je zou kunnen zeggen: in een paar zinnen wordt de secularisatie geschilderd. Wij leven in één werkelijkheid, die zichtbaar, hoorbaar, tastbaar is; wat gebeurt kunnen we waarnemen en beredeneren. Verschijningen maken we niet mee, wonderen bestaan niet. Wat dat betreft zijn we goddeloze mensen, en bestaan er ook alleen maar goddeloze mensen. Ik denk dat je dat 'goddeloos' niet moet verstaan in de gangbare betekenis van 'slecht' en 'verdorven', maar heel letterlijk: mensen die god niet kunnen zien, niet kunnen pakken; die het, zo op het eerste gezicht, zonder god moeten zien te stellen; er is geen god die van alles voor hen regelt. Dit eerste couplet schildert ons de werkelijkheid van alle dagen: het onmogelijke gebeurt niet, wonderen bestaan niet; de werkelijkheid is alles wat er is.

Al vanaf het begin der tijden hebben mensen het moeilijk met dat godsbeeld. En dan is er steeds de verleiding om alsnog een beeld te maken, je een beeld te vormen. Het meest typerende voorbeeld vindt plaats in de woestijn bij de Sinaï. Als Mozes bij God de Tien Woorden is gaan halen, de woorden die de weg door het leven wijzen, wordt het volk ongeduldig en maakt zich een beeld, een kalf van goud, dat blinkt en dat je kunt vasthouden en waar anderen zich aan kunnen vergapen. Dat is een god om trots op te zijn. Dat is een duidelijke god. Maar in de Schrift is het een drogbeeld. Zoals het lied het zegt: de werkelijkheid is alles wat er is. Onze handen kunnen niet een god maken.

Na drie maal 'nooit' in het lied volgt er een heel nadrukkelijk 'maar': alle dagen is er daglicht, is dat geen wonder? Dat wij leven, geboren worden, liefhebben, is dat geen wonder? En het gebeurt alle dagen.

En dan volgen die mysterieuze woorden over een onzichtbaar weefsel, dat niet scheurt, zodat we ons gedragen weten en niet in de afgrond vallen. Het is niet te zien, te horen, met onze handen te voelen, maar wel met het hart, met de ziel.

Het derde en laatste couplet vat het nog eens samen. We worden nooit weggetild uit de tijd. We staan met twee benen in deze werkelijkheid. Nog een keer 'nooit'. Vervolgens ook nog een keer 'maar': soms wordt lijden opgeschort of dragen mensen het samen. Het wonder van saamhorigheid, gemeenschap, je verantwoordelijk weten voor elkaar, het wonder van de liefde. Zo zouden we moeten leven, zijn de laatste woorden. Dit lied is niet alleen een poëtische beschouwing op onze werkelijkheid, het is ook een les, zo u wilt: een gezongen preek. Dan krijgt u vandaag dus eigenlijk twee preken.

Maar in feite wijst dit lied ons twee wegen en die lijken met elkaar in tegenspraak. Aan de ene kant: de werkelijkheid is zoals die is. Maar er is een andere werkelijkheid: die is onuitsprekelijk, niet in woorden te vatten. Dat wij leven, dat wij ademen, dat wij kunnen liefhebben, wat de gewoonste zaak van de wereld is, alle dagen, maar niet te vatten. Hoogstens poëzie kan achter woorden een ruimte scheppen waarin dat enigszins oplicht. Maar we weten dat het ook werkelijkheid is. Ook alle dagen. En dat het een werkelijkheid is die ons roept: doe recht, maak vrede, heb lief. Als het even kan, alle dagen.

Gerard Swüste